

TASHQI MIGRATSIYA NATIJASIDA OILAVIY MUNOSABATLARDA KECHAYOTGAN PSIXOLOGI O'ZGARISHLAR

Umarova Shohida Absalomovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

umarovashohida018@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14948758>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20- Fevral 2025 yil

Ma'qullandi: 25- Fevral 2025 yil

Nashr qilindi: 28-Fevral 2025 yil

KEY WORDS

O'zbekiston, tashqi mehnat migratsiyasi, oilaviy qadriyatlar, ijtimoiy-psixologik omillar, migratsiya ta'siri, O'zbekiston, oilaviy o'zgarishlar.

ABSTRACT

Ushbu tadqiqot tashqi mehnat migratsiyasi ta'sirida qolgan oilalarda an'anaviy qadriyatlar tizimining o'zgarishiga sabab bo'luvchi ijtimoiy-psixologik omillarni tahlil qiladi. Migrant oilalar global migratsiya jarayonlarining kengayishi natijasida oila a'zolarining psixologik farovonligi, ijtimoiy aloqalari va madaniy o'zligini anglash jarayonida sezilarli o'zgarishlarga duch keladi. Ushbu jarayon migratsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy omillari, jumladan, moddiy yetishmovchilik, huquqiy himoyaning zaifligi va ijtimoiy moslashuv muammolari bilan uzviy bog'liqdir. Maqolada, shuningdek, O'zbekiston sharoitida migrant oilalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosati va ijtimoiy dasturlar samaradorligi baholanadi.

O'zbekistonda mehnat migratsiyasi oilalar uchun moddiy barqarorlik manbai bo'lsa-da, uzoq muddatli psixologik va ijtimoiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Migrant oilalarda qadriyatlar o'zgarishi, asosan, quyidagi determinantlar bilan bog'liq: XXI asrda global migratsiya jarayonlari O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda ijtimoiy tuzilmalarning tub o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Aholining 34% dan ortig'i yoshlar tashkil etgan

1. Oila a'zolarining uzoq muddatli ajralishi – bu bolalarning tarbiyasida ota-ona figurasini yetishmasligi, nikoh munosabatlarining susayishi.

2. Madaniy moslashuv stressi – yangi muhitda mehnat qiluvchi migrantlarning an'anaviy qadriyatlarni saqlash va yangi norma bilan muvozanatlashtirishga urinishi.

3. Ijtimoiy himoyaning etishmasligi – migrantlarning huquqlarini himoya qiluvchi qonunlar va sug'urta tizimlarining noyetarligi. So'nggi yillarda O'zbekistonda migratsiya siyosatiga gumanitar jihatdan alohida e'tibor berilmoqda. Bugungi kunda mamlakatimizda fuqarolar uchun migratsiya jarayoni xavfsiz, qonuniy va qulay bo'lishiga qaratilgan o'ziga xos mexanizm ishlab chiqilgan bo'lib, u uchta asosiy yo'nalishni o'z ichiga oladi:

1. Fuqarolarni chet elda vaqtincha mehnat migranti sifatida chiqishiga tayyorlash, ularga til o'rgatish va kasbiy mahoratlarini rivojlantirish;

2. Chet elda mehnat migranti sifatida bo'lib turgan hamyurlarimizning huquq va erkinliklarini himoya qilish, ularga moddiy va ma'naviy yordam ko'rsatish;

3. Mehnat migratsiyasidan qaytgan fuqarolarni ish bilan ta'minlash, ularni ijtimoiy

reintegratsiya qilish, xususan, ijtimoiy muhitga moslashishi uchun sharoit yaratish. Migratsiya siyosatining samaradorligi bir qator ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishga bog'liq, xususan, aholini ish bilan ta'minlash masalalari, ayniqsa, ishchi kuchi ortiqcha bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ahamiyatlidir. Shunga qaramay, migratsiyaning turli shakllari mavjud bo'lib, migratsiya jarayonlari kompleks yondashuvni talab qiluvchi bir qator muammolarni keltirib chiqaradi. Migratsiya rivojlangan mamlakatlar uchun ham, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ham muammolar tug'diradi.

Rivojlangan mamlakatlar migrantlarning o'z hududlarida bo'lish davrida xavfsizligini ta'minlashi kerak. Migratsiya umumiy holda qabul qiluvchi mamlakatlarda iqtisodiy o'sish va ishlab chiqarish ko'rsatkichlarini yaxshilaydi. Shu bilan birga, ko'p hollarda migrantlar oqimining ko'payishi millatlararo nizolarning kuchayishi xavfini oshiradi. Bundan tashqari, noqonuniy migratsiya holatlari ham kam emas, bu esa jinoyatchilikning o'sishiga olib keladi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar migrantlarni boshqa mamlakatga ketishidan oldin tayyorlab, ularning moslashuvini osonlashtirish va xavfsizligini ta'minlashga e'tibor qaratishi lozim, birinchi navbatda, ularning ehtimoliy xavf va tahdidlar haqida xabardorligini oshirish, inson savdosi qurboniga aylanish xavfining oldini olish orqali.

Shunday qilib, migratsiya umumiy holda ham rivojlangan, ham rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, migratsiya siyosati rivojlanayotgan mamlakatlarda ish bilan ta'minlash masalalarini hal qilish, shuningdek, rivojlangan mamlakatlarda ishchi kuchi yetishmasligini to'ldirish vazifasini bajarishi bilan birga, o'zi migrantlar uchun xavf tug'dirmasligi kerak. Shu bilan birga, migratsiya siyosatini shakllantirishda gender jihatlarini hisobga olish muhim yo'nalishga aylanmoqda.

Ushbu masalaning alohida ahamiyati O'zbekiston uchun, ya'ni Markaziy Osiyoning eng zich aholiga ega mamlakatlaridan biri bo'lgan va aholisining katta qismini yoshlar tashkil etuvchi davlat uchun muhimdir. Bu yerda migratsiya jarayonlari jadal kengayib bormoqda va O'zbekistondan boshqa davlatlarga mehnat migrantlari oqimi asta-sekin o'sib bormoqda. Zamonaviy dunyoda migratsiya global jarayon sifatida tobora keng tarqalmoqda. O'zbekistondan tashqi mehnat migratsiyasi, ayniqsa, yoshlar va ayollar orasida keng tarqalgan. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va psixologik o'zgarishlarni ham keltirib chiqaradi. Migrant oilalarida qadriyatlar tizimining o'zgarishi bu o'zgarishlarning muhim jihatlaridan biridir. Ushbu maqolada tashqi mehnat migrant oilalarida qadriyatlar o'zgarishining ijtimoiy va psixologik determinantlari tahlil qilinadi.

Migratsiya jarayoni odamlarning hayot tarzi, madaniyati va qadriyatlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Migrantlar yangi muhitga moslashish jarayonida o'z qadriyatlarini qayta ko'rib chiqishga majbur bo'ladi. Bu jarayon ijtimoiy va psixologik omillar bilan chambarchas bog'liq. Masalan, migratsiya oila a'zolarining o'rtasidagi munosabatlarni o'zgartiradi, bolalarning tarbiyasi va ijtimoiylashuvi muammolarini keltirib chiqaradi.

Toshqin migratsiyasi natijasida migrantlarning oila a'zolari, ayniqsa, farzandlari va o'rtoqlari orasida turmush o'rtoqlari hayotining o'zaro ta'siri. Migratsiya iqtisodiy iqtisodiy, balki ijtimoiy va tibbiy yordam ham oilaga katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu o'ziga xos madaniy determinantlari – ya'ni sababchii – ta'siri, uzoq vaqt ajratilishi, iqtisodiy holatning o'zgarishi, aloqadagi munosabatlardagi transformatsiyalar va boshqalar bo'lishi mumkin.

Tashqi mehnat migratsiyasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va psixologik jihatdan ham chuqur ta'sir ko'rsatadi. Migrant oilalarida qadriyatlar o'zgarishi ularning hayot tarzi,

munosabatlari va jamiyatga moslashuvi bilan bog'liq bo'lgan murakkab jarayon hisoblanadi. Quyida ushbu o'zgarishlarning ijtimoiy-psixologik determinantlari tahlil qilinadi:

Migrantlar yangi muhitda ijtimoiy tarmoqlarni qayta shakllantirishga majbur bo'lishadi. Bu jarayon ularning an'anaviy qadriyatlarini o'zgartirishi mumkin. Yangi muhitda ular o'zlarini izolyatsiya qilingan his qilishi yoki yangi madaniyatga moslashishga intilishi mumkin. Migrantlar oilalari ko'pincha o'zlarining madaniy qadriyatlarini saqlab qolishga intilishadi, ammo bolalar yangi muhitga tezroq moslashib, ota-onalari bilan madaniy farqlar paydo bo'lishiga olib keladi. Bu "akkulturatsiya farqi" deb ataladi va oila ichidagi munosabatlarni murakkablashtiradi.

Migratsiya jarayoni ko'pincha katta psixologik stressni keltirib chiqaradi. Migrantlar yangi muhitda o'zlarini begona his qilishi, til va madaniy to'siqlar bilan kurashishi mumkin. Bu ularning qadriyatlar tizimiga ta'sir ko'rsatadi. Bolalar, ayniqsa, ota-onalarining yo'qligida ijtimoiy va psixologik qiyinchiliklarni boshdan kechirishi mumkin. Bu ularning shaxsiy qadriyatlarini shakllantirishiga ta'sir qiladi. Psixologik Stress: Migratsiya jarayoni migrantlar va ularning oila a'zolari uchun katta psixologik stress keltirib chiqaradi. Bu esa ularning qadriyatlarini o'zgartirishiga olib keladi. Yangi muhitga moslashish jarayoni migrantlar uchun qiyin bo'lib, ularning qadriyatlarini o'zgartirishiga sabab bo'ladi. Masalan, ayollar yangi ijtimoiy rollarni qabul qilishga majbur bo'ladi.

Migrantlar ko'pincha moliyaviy yaxshilanish uchun chet elga ketishadi. Bu ularning oilaviy qadriyatlarini o'zgartirishi mumkin. Masalan, moddiy boylikka bo'lgan e'tibor ortishi yoki oilaviy mas'uliyatlarning qayta taqsimlanishi kuzatilishi mumkin. Migrantlar pul o'tkazmalari orqali oilalarini qo'llab-quvvatlashadi, bu esa ularning oilaviy qadriyatlarini mustahkamlaydi. Biroq, ba'zida bu jarayon oila a'zolari o'rtasida nizo va notenglikni keltirib chiqarishi mumkin. Migrantlar yangi muhitda o'zlarining madaniy va diniy qadriyatlarini saqlashga intilishadi, ammo bolalar yangi muhitga moslashishga moyil bo'lishadi. Bu oila ichida madaniy va avtoritar qadriyatlarning o'zgarishiga olib keladi. Ayrim hollarda, migrantlar yangi muhitda o'zlarining diniy e'tiqodlarini mustahkamlaydi, bu esa ularning qadriyatlar tizimiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Migrantlar va ularning oilalari ko'pincha ijtimoiy himoya va qo'llab-quvvatlash tizimlaridan chetda qolishadi. Bu ularning qadriyatlar tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Davlatlar tomonidan migratsiya siyosatini takomillashtirish, migrantlar va ularning oilalarini qo'llab-quvvatlash ularning qadriyatlar tizimini mustahkamlashga yordam beradi.

Migratsiya jarayoni oilaviy munosabatlarni o'zgartirishi mumkin. Masalan, ota-onalarning yo'qligi bolalarning tarbiyasiga ta'sir ko'rsatadi, bu esa ularning qadriyatlarini shakllantirishiga ta'sir qiladi. Migrantlar va ularning oilalari o'rtasidagi aloqa ko'pincha cheklangan bo'ladi, bu esa oilaviy munosabatlarni zaiflashtiradi. Migratsiya jarayoni gender qadriyatlari va rollarini o'zgartirishi mumkin. Masalan, ayollar migratsiya jarayonida mustaqil bo'lishi yoki oilaviy mas'uliyatlarni qayta taqsimlashi mumkin. Ayrim hollarda, migratsiya ayollarning ijtimoiy va iqtisodiy holatini yaxshilashi mumkin, bu esa ularning qadriyatlar tizimiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda migratsiya siyosatiga gumanitar jihatdan alohida e'tibor berilmoqda. Migrantlarni chet elda vaqtincha mehnat migranti sifatida chiqishiga tayyorlash, ularga til o'rgatish va kasbiy mahoratlarini rivojlantirish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Migratsiya siyosatini shakllantirishda gender jihatlarini hisobga olish muhim yo'nalishga

aylanmoqda.

Migratsiya masalalari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik muammolarni hal qilishga yordam beradi. Bu tadqiqotlar migratsiya siyosatini takomillashtirish, migrantlar va ularning oilalarini qo'llab-quvvatlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Migrantlar va ularning oilalarini qo'llab-quvvatlash, ularning qadriyatlar tizimini mustahkamlash va ijtimoiy integratsiyani osonlashtirish uchun samarali siyosatlar ishlab chiqilishi zarur

Xulosa

Tashqi mehnat migratsiyasi migrant oilalarida qadriyatlar o'zgarishining ijtimoiy-psixologik determinantlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu jarayon ijtimoiy muhit, psixologik stress, iqtisodiy o'zgarishlar, madaniy va diniy qadriyatlar, ijtimoiy himoya tizimlari va oilaviy munosabatlarning o'zgarishi kabi omillar bilan bog'liq. Migrantlar va ularning oilalarini qo'llab-quvvatlash, ularning qadriyatlar tizimini mustahkamlash va ijtimoiy integratsiyani osonlashtirish uchun samarali siyosatlar ishlab chiqilishi zarur. Ushbu tizimdan shunday xulosa qilish mumkinki, mamlakatimizda fuqarolarning migrant sifatida chet elga chiqishidan tortib, Vatanga qaytib, jamiyat va ijtimoiy-ma'naviy muhitga moslashishigacha bo'lgan barcha jarayonlarga e'tibor qaratiladi, ularning manfaatlari xalqaro miqyosda, har qanday sharoitda himoya qilinadi.

Globalashuv sharoitida davlat siyosatidagi muhim yo'nalishlardan biri migratsiya siyosatidir. Migratsiya, tegishli boshqaruv amaliyoti orqali, 2030 yilgacha barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirish jarayonida ijobiy natijalarga erishishga yordam beradi.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoev mehnat migrantlari va ularning oilalarini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekanligini bir necha marotaba ta'kidlagan. U shunday dedi: "Bugun migrantlar mamlakat iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o'ynamoqda, ular nafaqat o'z oilalarini qo'llab-quvvatlaydi, balki O'zbekiston iqtisodiyotiga ham hissa qo'shadi. Bizning vazifamiz - ularning mehnat huquqlari ham respublika hududida, ham uning tashqarisida himoya qilinishi uchun sharoit yaratishdir."

Prezident shuningdek, migrantlarning xalqaro mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirish maqsadida ularni kasbiy va til tayyorgarligini kuchaytirish zaruriyatiga ham urg'u beradi. Mahallalarda fuqarolar talab yuqori bo'lgan mutaxassisliklar bo'yicha kurslarda o'qishi mumkin bo'lgan maxsus markazlarning ochilishi asosiy yo'nalishlardan biriga aylandi.

BMTning migratsiya masalalari bo'yicha Maxsus ma'ruzachisi ta'kidlaganidek, migrantlar o'zlarining yangi vataniga katta foyda keltiradi: ular zaruriy ishlar bilan shug'ullanadi, soliq to'laydi va ko'p hollarda jamiyatni yanada rang-barang va dinamik qilib qo'yadigan yangi g'oyalarni olib keladi. Xalqaro migrantlar o'z kelib chiqishi bo'yicha mamlakatlarga ham manfaat keltiradi. Qoidalariga ko'ra, ular tez orada o'z oilalariga pul yuborishni boshlaydi va bu mablag'lar inson kapitalining shakllanishiga yordam berib, to'g'ri sarmoyalangan taqdirda, farovonlikni ta'minlaydi. Chet elda muvaffaqiyatga erishgan migrantlar o'z vataniga sarmoya kirita boshlaydilar, bu nafaqat kapital oqimini va savdoni rivojlantirishni, balki g'oyalar, ko'nikmalar va texnologiyalarni rivojlantirish orqali bu mamlakatlarning jahon hamjamiyatiga integratsiyalash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Rivojlanayotgan davlatlar uchun migratsiya avvalo ish bilan ta'minlanish va ishsizlik darajasini pasaytirish imkoniyatidir. Shuningdek, migrantlarning pul o'tkazmalari iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi. Migrantlarning pul o'tkazmalari Markaziy Osiyo mamlakatlarida

valyuta tushumlarining katta qismini tashkil qiladi. Shuning uchun aynan mehnat migratsiyasi katta amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.Umarova 2024. Psychological Features Of Workers And Factors Affecting Them. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments. 2, 9 (Sep. 2024), 52–63.
2. Usarboyeva D. The importance of innovative educational methods in organizing the educational process //Current Issues of Bio Economics and Digitalization in the Sustainable Development of Regions (Germany). – 2023. – T. 1. – №. 1. – С. 184-187.
3. Абдурасулов, Ж. (2022). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УСВОЕНИИ УРОКОВ ИСТОРИИ.
4. Abduqodirova, D., & Abdurasulov, J. (2025). YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUYG'USINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK HUSUSIYATLARI. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 4(1), 50–53. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdpp/article/view/42882>
5. Жўраев, Ш., & Абдурасулов, Ж. (2024). ҲАРБИЙ ЖАМОАДАГИ ИЖТИМОЙ ФИКР. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 1(2), 97–103. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yoitj/article/view/28151>
6. Abdurasulov J., & Pardabayeva, M. (2024). MUSOBAQADAN OLDIN SPORTCHILARNI PSIXOLOGIK TAYYORLASH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 4(6 Part 2), 73–76. извлечено от <https://inacademy.uz/index.php/ejsspc/article/view/34717>
7. Yuldasheva, S. (2025). PEDAGOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING KASBIY TAYYORGARLIK DARAJASINI BELGILOVCHI XUSUSIYATLAR. В YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI (Т. 3, Выпуск 2, сс. 37–42). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14870151>
8. Burxanova, M. (2025). INSON SHAXSINI TARBIYALASHDA OILA MUHITINI O'RNI. В YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI (Т. 3, Выпуск 2, сс. 43–47). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14870194>
9. Mirkosimova, X. (2025). BOSHLANG'ICH SINFDAN O'QITUVCHI-O'QUVCHI MUNOSABATLARINING PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI. В YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI (Т. 3, Выпуск 2, сс. 48–53). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14870210>
10. Абдусаматова, Ш. (2025). РОЛЬ МНЕНИЕ УМА В ТОЛЕРАНТНОЙ ЛИЧНОСТИ. В YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI (Т. 3, Выпуск 2, сс. 54–59). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14870265>
11. Tursunov, A. (2025). VOLEYBOL MASHG'ULOTLARINI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH. В YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI (Т. 3, Выпуск 2, сс. 60–63). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14870322>
12. Abduqodirova, D. (2025). TALABALARDA PSIXOLOGIK STRESSNI YENGISH. В YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI (Т. 3, Выпуск 2, сс. 69–73). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14870413>
13. Tojiboyev, M. (2025). PEDAGOGIK TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH VOSITASIDA TALABALARNI INKLYUZIV TA'LIMGA TAYYORLASH. В YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI (Т. 3, Выпуск 2, сс. 85–88). Zenodo.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14870506>

14. Абдусаматова, Ш. С. (2024). Роль психологии в формировании толерантности у студентов. IMRAS, 7(7), 39-43.
15. Abdusamatova, S. S. (2024). Tolerantlikning shaxsiy omillari. Inter education & global study, (5 (1)), 487-489.
16. Abdusamatova, S. S., & Sultonqulova, G. F. (2023). Ehtiyojlar va faoliyatning o'zaro bog'liqligi. Евразийский журнал академических исследований, 3(3 Part 3), 65-69.
17. Abdusamatova, S. (2023). Description of modern concepts of emotional intelligence. Science and innovation, 2(B11), 524-529.
18. Abdusamatova, S. (2023). Mechanism of innovation in the field of lifelong education. Science and innovation, 2(B1), 341-344.
19. Abdusamatova, S. (2023). Some aspects of self-development and self-knowledge, and effective assessment methods. Science and innovation, 2(B5), 420-423.
20. Abduolimovich, N.F. 2024. Modern Model of Scientific Activity of Students in the Field of Physical Culture Education. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. 4, 2 (Feb. 2024), 218-221.

INNOVATIVE
ACADEMY